

illud crismate pungebat. Precepit enim dominus
moysi ut faceret oleum unctiois de quo ungeret
tabernaculum testimonij. mensam. archam testamenti
candelabrum et suppellectilia. exo. xxx. et xl. et
alia ut premissum est. Que unctioes sunt ut res
bus inunctis maior reuerencia exhibeat. et maior
eis gratia infundat. De his unctioibus in suis lo
cis dictum est et dicitur. Verum unctiois sacra
mentum aliud quidem efficit et figurat tam in nouo quam
in veteri testamento. Unde non iudicat ecclesia
cum unctiois celebrat sacramentum. sicut aliqui
antiqui menciuntur. qui neque scripturas neque dei
nouere uirtutes. De unctioibus ecclesie et alta
ris in suis titulis dictum est. Paxena siquidem con
secratur et inungitur ad administrationem corporis
christi qui in ara crucis pro omnium salute imolari
elegit. Nam et omnipotens deus aspersa simulagi
nez in patenis aureis et argenteis ad altare suum
deferri iussit. Calix quoque consecratur et inun
gitur ut gratia spiritus sancti perficiatur nouum se
pulchrum corporis et sanguinis christi. et ipse dignetur
illum sua uirtute perfundere qui calicem melchisedech
famuli sui per fudit. Octauo de extrema
unctioe que sepe ex institutione felix pape quere
et ex precepto iacobi apostoli dicitur laborantibus in ex
tremis. dicendum est. de qua dicitur quidam quod illa
non est ita proprie sacramentum sicut crismatio que
fit in fronte uel alia. quia sicut asserunt iterari
potest cum sit oratio super hominem. quod in sacra
mentis non contingit. Sane hec unctio pro solum sacer
dotem fieri potest si plures abesse non possunt. pro
quam quidem uentilata remittuntur. iuxta illud. iacobi.
Infirmatur quis ex uobis. ut super. Et autem
unctio hec in diuersis corporis membris propter cau
sas que ex orationibus que tunc dicuntur et colliguntur
et specialiter in illis in quibus quinquaginta sensus hominis
vigent. ut quicquid pro illos infirmus deliquit pro
huius unctiois uirtute aboletur. In quibusdam
ordinarijs legitur. quod inungendus debet esse ab mi
nimo. xviii. annorum. et quod egrotans semel duntaxat
debet in anno inungi. licet pluries egrotet. et quod
nullus inungendus est nisi qui pro corpore men
tis existens uerbis aut signis id postulauerit. et
quod non debent scapule inungi. quia in baptismo
fuerunt inuncte. et ammoto ministerio carent. et
quod confirmatus non debet inungi in fronte. sed in
temporibus. nec presbyteri manus ungi debent inter
ius. sed exterius. quia in ordinacione eius interius
inuncte fuerunt et quod ab episcopo semel inunctus
non debet propter eius reuerenciam ulterius pro pre
sbyterum benedici. Et quod si eger inunctus ouale
scit loca inuncta lauentur. et aqua locum in igne
habetur. Si uero decebat non lauet corpus pro
recente unctioe. et quod si eger in extremis labo
rat. cito ungetur ne inunctus decebat. Quidam etiam
penitentes et morituri cilicium induunt et sternuntur
in cinere ut dicitur in sexta parte sub quarta feria.
in capite ieiuniorum. Mono cimiterium quod eisdem
gaudet privilegio cum ecclesia consecratur et be
nedicitur. sicut dominus benedixit pro manu seruorum

suorum abraham ysaac et iacob terram a filiis et
frem causa sepulture comparatam. Benedicitur autem
ut ulterius desinat illic immundorum spirituum habi
tacio esse et fidelium corpora ibi usque in die iudicij
requiescant in pace. nisi paganorum uel infidelium
uel etiam excommunicatorum corpora ibi fuerint huma
ta donec in die fuerint eiecta. Illud etiam nota quod pal
le altaris uestimenta sacerdotalia et huiusmodi ecclesia
stica ornamenta benedicenda sunt. Legimus enim
moysen ex precepto domini tabernaculum diuinis
precibus sacrasse cum mensa et altari et uasis et
utensilibus ad diuinum cultum explendum. Si ergo
iudei qui legis et futurorum umbram seruiebant hec
agebant. hebreorum. viii. et. x. c. quantomagis nos
quibus ueritas per christum patefacta est hoc agere
debemus. et hoc per episcopos sacros. et non per coepi
scopos. Unde legitur exo. xxxv. c. Cuncta uasa in
ministerij benedixit moyses. Et si sacre uestimenta
uel filia abungantur. non ideo benedictioe iterari
debere iuris testimonio comprobatur. Quare autem
res huiusmodi et similes benedicantur ex eorum benedictio
ibus colligitur euidetur. De uestibus uero sacris
dicitur in proximo tercio parte. Et attente quia
benedictio seu consecratio ecclesie et uestium et
ornamentorum ecclesiasticorum non fit eo quod illa
sine gratie susceptua cum sint maiata. sed hoc no
scitur introductum. quia sicut et homines sic et illa pro
benedictionem et consecrationem diuino cultui
abilitantur et idonea et maioris reuerencie efficiuntur.
Personis uero pro unctioe et benedictione
maior gratia infunditur. Quidam autem in ornamento
torem benedictione manus suspendunt. de quo dicitur
in secunda parte sub ti. de dyacono. Decimo esset
de uirginum consecratione dicendum. sed de hoc in
proximo secunde parte dicitur.

De ecclesiasticis sacramentis.

Quia ecclesiastica sacramenta notandum in
est quod secundum gregorium sacramentum est in
aliqua celebratione cuius res gesta ita
fit ut aliquid significate rei accipiamus
quod sancte. id est digne accipiendum est. Ministerium
uero est quod occulte et inuisibiliter operatur spiritus
sanctus. ita quod operatio significat. et significando
benedicit. Ministerium enim est in sacramentis. mini
sterium dicitur in ornamentis. Sed et secundum augustinum
sacramentum est inuisibilis gratie uisibilis forma.
Item sacrificium uisibile. inuisibile sacramentum.
Item idem signum est res propter speciem quam inge
rit sensibus. aliquid aliud ex se faciens in cognicio
nez uenire. Dicitur etiam sacramentum sacre rei sig
num uel sacrum secretum. De hoc etiam in quarta
parte sub. vij. particula canonis dicitur. super uerbo
ministerium fidei. et sub ti. de oblacione. Sane quedam
sunt sacramenta necessitatis tantum. quedam diuini
tatis et necessitatis. quedam ordinis et necessita
tis. quedam dignitatis. et uoluntatis. quedam uero
uoluntatis tantum. Sacramentum necessitatis tantum
est baptismus. qui in summa necessitate a quocumque
dum tamen in forma ecclesie collatus fuerit perficit ad
salutem. Et dicitur necessitatis quia sine eo nemo

saluari potest si ex contemptu deservat. De hoc sa-
 cramento in .viij. parte sub sabbato facta dicitur. Sac-
 ramentum dignitatis et necessitatis est confirmatio dig-
 nitatis quia a solo episcopo offertur. necessitatis quia
 ex contemptu illud dimittentes non saluantur. De
 hoc etiam sub dicto sabbato dicitur. Sacramenta vero
 ordinis et necessitatis sunt penitentia. eucharistia
 et extrema unctio. ordinis. quia tunc a rite ordina-
 tis secundum claves ecclesie dari debent. nisi in neces-
 sitate in qua quis potest etiam laico offerri. neces-
 sitatis. quoniam ex contemptu illa dimittentes salua-
 ri non potest. De penitencia vide in sexta parte sub
 ti. de quinta feria cene domini. Et diximus in repo-
 torio nostro sub ti. de pe. et re. De eucharistia in
 quarta parte sub canone dicitur. De extrema unctio-
 ne in precedentiibus dicitur est. Sacramentum vero dig-
 nitatis et voluntatis est ordo. dignitatis. quia a
 solis episcopis conferuntur vel quia non nisi dignus et dig-
 ne ad illum assumendus est. voluntatis quia sine illo
 quis saluari potest. De hoc dicitur in phemio. ij.
 ptis. Sacramentum voluntatis tunc est matrimoni-
 um. Et dicitur voluntatis. quia sine illo quis saluari
 potest. Non enim expedit homini ad regna ce-
 lozum tendere vellet nubere. Circa quod notandum
 est quod secundum canones solemnitas nuptiarum facien-
 da non est a. lxx. quod est tempus tristitie. usque in
 octavam pasche. nec tribus ebdomadis ante festum io-
 hanis. Sed secundum consuetudinem ecclesie generalis ma-
 trimonium publice contrahitur in ecclesia a crastina
 dominice in albis. videlicet ab octava die pasche usque
 ad primum diem rogationum. Et in prima die roga-
 tionum in mane clauditur hec solemnitas et durat prohi-
 bitio usque ad octavam die post pentecostem. inclusivum
 et sic loquitur clemens papa in sua epistola decretali
 A prima quodque dominica abuectus usque ad epi-
 phaniam non debent nuptie celebrari. Nec etiam fie-
 rent usque ad octavam epiphanie nisi quod dominus nupti-
 as tum sui principia. tum etiam miraculo decoravit.
 Vnde tunc cantatur. Hodie celesti sponso iuncta est
 ecclesia. Quibus tunc dicunt sanctius esse quod hec pro-
 hibitio usque ad octavam ipsius festi extendatur. sic et
 officium ouerisiois aque in vinum in nuptiis. In pre-
 missis ergo temporibus matrimonia non contrahuntur.
 quoniam ipsa tempora sunt orationi deputata. Et
 ideo debet tunc homo a lecto uxoris sequestrari.
 Generaliter enim tempore quo abstinetur a nuptiis
 abstinentur et etiam a coniugali amplexu. nisi forte
 ob fragilitatem humanitatis vir ab uxore possit
 coniugale debitum vel e converso. quoniam postea
 soluendum est. quia secundum apostolum in vir non habet pote-
 statem corporis sui. sed mulier et e converso. Licet
 autem solemnitas nuptiarum premissis temporibus inter-
 dicta sit quocumque tamen tempore matrimonium legitime
 per verba de presenti contractum tenet. Quod vero
 statutum fuit in canone quod tribus septimanis pre-
 cedentibus festum beati iohannis baptiste nuptie non
 celebrarentur. ideo factum fuit re liberiori omnino va-
 cet. Instituerat enim ecclesia prius duas quadrigesimas
 preter maiorem. vna ante natale domini. que coiter
 vocatur sancti martini. et durabat usque ad natale

Aliam sex. xl. dies ante festum beati iohannis bap-
 in quibus vacandum erat omnibus elemosinis et
 ieiuniis. sed propter hominum fragilitatem ille due
 ab una sunt reducte. et iteque illa diuisa est in tres
 ebdomadas abuectus. et tres ante natalitatem sancti
 iohannis. in quibus est ieiunandum et a nuptiis est
 abstinentur. Porro secundum ysidorū femine dum ma-
 ritantur iteque velantur ut nouerit se semper viris suis
 subditas esse. Et quia rebecca viso ysaac se velauit
 Item iteque nutentes post benedictionem vita vno
 inuicem vinculo copulantur. ne copagem. iteque si
 tem coniugalis unitatis dirumpat. Eadem vero
 vita candida purpureoque colore permiscetur. quia
 candor est mundicia vite. purpura ad sanguinis
 posteritatem adhibetur. ut hoc signo et continentia
 et lex continendi ab utrisque ad tempus ammonerentur
 et post hoc rebedum debitum non neget. Item
 quod in primis anulo a sponso sponse datur fit nimirum
 propter mutue dilectionis signum vel propter id magis
 ut pignore. iteque signo corda eorum iungantur. Vnde
 et in quarto digito anulus iteque inseritur. quia in eo
 vena quedam ut fertur sanguinis ab eorum usque pue-
 niat. Item petrus quidam sapiens primum ob amo-
 ris signum ferreum anulum fecit et inibi ad amorem
 inclusit. et inde subarrare sponsas instituit. quia
 sicut ferrum omnia domat. sic amor omnia vincit.
 quoniam nihil amoris furore vehementius. et sic
 adamas est infrangibilis. sic et amor est insupa-
 bilis. Fortis est enim ut mors dilectio. Itaque in
 digito anulari in quem vena prebetur a corde illum
 portare instituit. Postmodum vero proferreis sunt
 aurei constituti. et pro adamante gemis ornati. quia
 sicut aurum cetera metalla. sic amor vniuersa bona
 precellit. et sicut aurum gemma decoratur. sic coniuga-
 lis amor ceteris virtutibus adornatur. Nuptie autem
 secundum ambrosium dicte sunt ab nubendo. illi enim qui
 nubunt caput propter verecundiam obnubere non
 loqui solent. Vnde de rebecca viso ysaac cui de spon-
 sari debebat caput obnubere cepit. Verecundia
 namque debet precedere nuptias quo ipsum coniugium
 plus verecundia commendetur. et magis expectata
 debet videri a viro quam ipsa verum expectasse. Sed et
 secundum hieronymum. Conubia legitima peccata carent
 non tamen tempore illo quo actus coniugales geruntur
 presentia spiritus sancti datur. etiam si prope esse videatur
 qui officio generationis obsequitur. Notandum
 etiam est quod triplex spirituale sacramentum in carna-
 li matrimonio consummatum designatur. Primum sacra-
 mentum est vnio fidelis anime ad deum per fidei
 dilectionem et caritatem. siue vnio voluntatis.
 secundum caritas que consistit in spiritu inter deum et iu-
 stam animam. Vnde apostolus. Qui adheret deo vnus spi-
 ritus est cum illo. Hoc sacramentum significatur per con-
 iunctionem animorum habitam in prima desponsatione
 carnalis matrimonij. Secundum est vnio humane
 nature ad deum. que facta est in utero virginali
 per incarnationem verbi dei. siue nature consubstantialis
 que consistit in carne inter christum et sanctam ecclesiam
 Ad quod pertinet illud. Verbum caro factum est. et
 Hoc sacramentum designatur in matrimonio carnali

p coniunctionē; cōporum cōsumato. non q̄ ip̄a
 diunctio in qua spūfact̄ nō abest illis designet
 sed p̄ ip̄m actum consumatum significat. Terci
 um sacramentū est ecclesie vnitas ex omnib⁹
 gentib⁹ collecta. ⁊ vni viro scz cristo subiecta.
 Hoc sacramentū significat in eo qui vnica tā
 tum ⁊ virginem habuit vxorē factō postmodū
 clerico et ordinato. Vbi vero quis ad bigamiaz
 siue ad secundū matrimoniū transit iā ab vnita
 te recedit. quia carnem suā in plures diuidit. et
 sic hulus terci⁹ sacramēti signacō in eo nō cadit
 quare p̄moueri nō potest. Nam p̄motus vnita
 tem signare non possit. Preterea p̄ secundū ma
 trimoniū recedit a prioris cōiunctiōe m̄rimoni⁹
 Ecclesia vero ex quo se xpo coniunxit nunquā
 ab eo recessit. nec ip̄e ab ea. bigamus ergo ta
 lem vnitatē significare nō pot. Vn merito p̄pter
 huius sacramēti defectū p̄moueri non potest.
 Illud etiā nota q̄ sic statutū est in scilio car
 taginē. spon sus ⁊ sp̄sa benedicendi a parenti
 bus vel a par animphis offerant ecclesie sacerdo
 ti. accepta autē benedictiōe eatez nocte p̄ reue
 rencia benedictionis in vrginitate permaneant
 Ceterum nupcie benedicente sūt a sacerdote cū
 precibus ⁊ oblationibus ex m̄stitutiōe euaristi
 pape. Verumtamen vir et mulier ad bigamiaz
 transiens m̄rimoniū contrahendo non debet a pro
 sbitero benedici. qz cum alia vice benedicti sint.
 eoz benedictō nō iterari debet. Non ergo debet
 nupcie benedici. nisi vbi virgo. cū virgine cōtra
 hit p̄pter rationem que ponit in p̄xio secū de
 ptis. ymo p̄sbiter qui benedictionē cū in secūda
 vxore celebrauerit. officio ⁊ beneficio suspēsus
 est ad sedem apostolicam mittendus. qd̄ quibz
 ab exhortaciōem cōtinencie noscūt introductū
 Secundū quorundā locozū consuetudinez si q̄s
 contrahit cum secūda virgine benedictio iterat̄
 et hoc si dominus papa sciat et tollerat. alioqui
 non valet. Dicunt etiā quidā q̄ si alique virgi
 nes contrahentes nō fuerint b̄dicti facti bigami
 iterū contrahendo poterunt benedici sed et si cō
 trahentes fuerint benedicti. licet se non cogno
 uerint carnaliter. non ideo itez contrahentes b̄
 dicētur. De benedictiōe virginū dicitur in p̄x
 mio scde ptis. Notandum autē est q̄ vnū sacra
 mentū dignius est alio quatuor modis. scz rōe
 efficacie. vt bap̄ism⁹. rōne sanctitatis. vt eucari
 stia. ratōne significaciōis. vt iugium. Quidā
 tamen non approbant istū modū. et ratiōne ofe
 rentis. vt cōfirmacio ⁊ ordo. Sed querit̄ quare
 instituta sunt sacramēta. qz sine illis potuisset
 deus humano generi vitam eternam et graciā
 donasse. Responsio. p̄pter tria. Primo p̄pter hu
 miliaciōem. vt dum homo ex dei p̄cepto se reb⁹
 insensibilibus et se inferiorib⁹ reuerentē subicit
 ex hac obediencia magis apud deū mereat. Se
 cundo p̄pter erudiciōez vt per id quod foris in
 specie visibili cernitur ad inuisibile virtutez que
 inter⁹ est agnoscendā mēs erudiat. Tercio
 p̄pter exercitaciōem. quia cum homo ociosus esse

non debet p̄ponitur et utilis et salubris exerci
 tatio in sacramentis qua vanaz ⁊ noxiā de cōmz
 occupaciōem iuxta illud. Semper aliquid boni
 opis facio vt dyabolus inueniat te occupatū.
 Non ergo debent omitti p̄t in p̄cedēti titulo
 dictum est.

Incipit liber secundus de ministris ⁊ ordi
 nibus ecclesiasticis ⁊ de eoz officijs.

Ita hanc secūda parte de ministris et ordinibus
 ecclesiasticis eozqz officijs tractare p̄uidimus.
 p̄mittentes q̄ tres sunt secte famose. videlicet
 Gentilium. Hebreoz. et xpianozum. Prima est
 erroris. Secunda veritatis. Tercia veritatis et
 salutis. In prima naufragam. In secunda a peri
 culo eripimur. In tercia saluamur. Prima secta
 dicit̄ a secando. quia secat. id est sepat nos a deo
 Secūda ⁊ tercia a sectando ⁊ tenēdo. quoniam
 illuminant saluāt ⁊ liberant. xpianozum p̄sone
 tam seculares qz ecclesiastice ab alijs duab⁹ se
 ctis sumpte sūt. hebreaz vicz ⁊ gentili. Sicut enīz
 apud nos duo sūt genera p̄sonarū. scz laicales
 et ecclesiastice. sic et apud gentiles et hebreos.
 Apud gentiles quidē seculares p̄sone erāt. Ite
 monarcha. scz impator romanus. patricij. quire
 fenatores dicebant̄. ad quoz arbitrium vniuer
 sa ordinabantur. reges. duces. comites. p̄sides.
 p̄fecti. suffecti. tribuni militum. tribuni plebis.
 p̄torez. centuriones. decuriones. quaterniōes
 diuini viri. questozes. ebiles. et aule ianitores.
 Inter poetas vero erant aduocati carminū. re
 latores carminū. scriptozes comediz. tragediz.
 ⁊ hystozographi. Vates autē qui a vi mentis di
 ctus est. modo sacerdotem. modo p̄phetam. mō
 poetam significat. scdm̄ p̄sidoz. In ritu templo
 rum erant apud gentiles archiflamines. p̄tho
 flamines flamines ⁊ sacerdotes vt iaz dicitur
 Erāt quoqz apud eos viroz. ⁊ muliez religiosi
 conuēt⁹. Apud hebreos quoqz eatez erat diuer
 sitas p̄sonaz. alie nanqz erant seculares. alie di
 uino cultui. vicz in templo dedicate. In templo
 erāt sūm⁹ sacerdos vt melchisedech. m̄mores sa
 cerdotes. leuite. natinei. luminū extinctozes. exoz
 ciste. ianitores. et ebicij. seu cātozes. Sup̄ p̄luz
 vero regendum erat dux p̄luz moyses. et sub eo
 quos ip̄se constituerat ad cōciliuz iero soceri sui
 Erāt etiā ciliarche. et acotarche. p̄tactarche
 ⁊ decacotarche. i. millenarij. cēcenarij. quin qua
 genarij. et decani. Cilos enīz interpretat̄ mille
 et archos p̄nceps. m̄te ciliarcha. i. p̄nceps su
 per mille. etacentū. m̄te acotarcha. qui sup̄ cē
 tuz potest atē habebat. Pentacotarachus dicit̄
 qui p̄ceest quinqzinta. pentha. enī quinqz sonat.
 Decanus qui decē deca enī decem sonat. Apud
 xpianos qz similis diuersitas reperitur. Et nota qz
 xpiani a xpo dicti sunt. xpi vero a crismate de q̄
 dictū est in p̄e prima sub ti. de o secretaciōibus.